

DAGENS FRÅGOR

Den 26 januari 1942.

De samhällsfientliga och upplösningslagen. Efter den »remissdebatt», som anordnades vid fjolårets höstsession i riksdagen, spred sig den föreställningen, att de fyra samverkande partierna vore beredda att gå från ord till handling i fråga om omstörtningpartierna genom att sätta 1940 års upplösningslag i tillämpning. Vare sig de orakelmässiga uttalandena från fraktionsledarna rättfärdigade denna föreställning eller inte var det ostridigt att det i höstas rörde sig inom de förut gensträviga partierna, där man på allvar började diskutera frågan vilka lagen skulle tillgripas mot. Att en dubbelsidig aktion i så fall tänktes var lika uppenbart och av allt att döma en ovillkorlig förutsättning för ett ingripande överhuvud.

Sedan dess har det gamla passivitetsläget återställts. När hr Skoglund kort före jul tillät sig fråga i andra kammaren, hur det gått med de vid remissdebatten utlovade övervägandena, kände sig statsministern och andra nästan indignerade. Vid årets remissdebatt avisade statsministern i en deklaration för närvarande tanken att ta till upplösningslagen — endast om andra åtgärder, främst då en skärpning av sabotage- och spioneristrafaffen, inte skulle hjälpa, vore tiden inne att överväga planerna på ett upplösningsinskridande, menade han. Han framhöll dock — ehuru det föga observerades eller man på sina håll ville föga observera det — att regeringen ej varit enig i saken. Detta uttalande får tolkas som om åtminstone högerledamöterna i konsekvens med sin i årtal hävdade uppfattning krävt kraftigare och snarare åtgärder.

Statsministern anförde två huvudskäl för regeringsmajoritetens ovilja att tillgripa upplösningslagen. Dels vore lagstiftningsberedskapen för närvarande otillräcklig, i det att kompletterande lagar eller grundlagsändringar erfordrades. Dels skulle en upplösning under alla förhållanden knappast bli effektiv.

Det förra argumentet är intet annat än regeringsmajoritetens egen självförebråelse. Under de snart tio år, som denna lag diskuterats, har det ideligen påyrkats att beredskapslagstiftningen borde göras fullständig, oberoende av vad statsmakterna sedan än ämnade göra i handling; skulle läget i en oförutsebar framtid fordra en upplösningsåtgärd, borde åtgärden med andra ord inte behöva stranda på beredskapens bristfällighet. Och anse sig statsmakterna nu inte kunna efter en upplösning lyfta ut kommunismen i riksdagen eller ingripa mot ett upplöst partis press, beror det endast på att den härskande majoriteten alltid avvisat tanken på att i tid ställa erforderliga grundlagsändringar i ordning. Vad högern nu i motioner återigen föreslagit är intet annat än att — som det sagts — ta statsministern på orden, när det gäller att avhjälpa några av de påtagliga brister, som den nuvarande lagstiftningen enligt regeringsdeklarationen är behäftad med.

Det andra argumentet — att en upplösning överhuvud inte skulle bli effektiv — är inte heller övertygande. Givetvis kan ingen förut säga något med säkerhet. Men vilka likartade förbudslagar i strafflagen, t. ex. mot stöld, tjuvskytte o. s. v., äro hundraprocentigt effektiva? Avgörande måste väl bli en jämförelse mellan det tillstånd, som nu råder och då statsfientliga partier tämligen fritt få husera, och tillståndet efter en upplösning. Och visar t. ex. inte inskridandet i Finland 1931 mot de där mycket starkare kommunisterna, att en dylik lagstiftning kan bli synnerligen verksam? Erfarenheterna från Baltikum synas tämligen entydiga, och i vart fall tycks Sovjets erövring av randstaterna inte haft sin grund i något inre undermineringsarbete utan helt varit en den starkares våldsgärning. För övrigt har under kriget kravet på statsfientliga partiers upplösning främst tagit sikte på den tid, kriget varar, och risken härunder för dessa partiers inåt och utåt söndrande verksamhet; vad som efter kriget ur olika synpunkter kan och bör göras har överhuvud inte nu diskuterats.

Det är svårt att tro, att det uteslutande kan vara respekt för de demokratiska rättigheterna, som förestavar motviljan mot ett upplösningsingripande — utan skrupler och utan gensagor från partipressen tillämpar ju L. O. redan i princip samma diskvalifikationsmetoder gentemot kommunister och nazister, som upplösningslagen och tänkta komplementlagar åsyfta för hela samhällets del. Måhända anse socialdemokraterna, att våra hemmabolsjeviker efter Sovjets motgånger och tillbakaträngande blivit mindre farliga och nu därför kunna nonchaleras. Alldeles oavsett att krigsläget snabbt kan ändras ter det sig ganska underligt, ifall uppfattningen om hemmabolsjevikerna skulle bestämmas av utgången i nazismens krig mot bolsjevismen i så måtto, att Sovjetrysslands motgångar skulle förlänga livet för de svenska sovjethejdukarnas parti. Ställningstagande till de statsfientliga partier, som äro att betrakta som främmande maktens svenska filialer, borde inte vara opportunistiskt utan principiellt.

Tvivelsutan är det så, att meningarna i Sverige bryta sig, om ett ingripande mot de statsfientliga skulle äventyra eller stärka den inre fronten. För vår del ha vi alltid hävdadt, att ett direkt och resolut inskridande, gjort utan några inviter eller påtryckningar utifrån, skulle i vitt utbredda kretsar uppfattas som ett av allvarsläget betingat hävdande av samhällets auktoritet gentemot dem, som genom sin agitation sätter den nödvändiga inre och yttre sammanhållningen på spel. Även om en upplösning inte skulle kunna stäcka all agitation, skulle den i vårt gamla lagsamhälle förvisso avskräcka många från att fortsätta därmed. Den borde och skulle kunna bli en uppfordrande nationell fanfar. Givetvis skulle aktionen avse varje osvensk riktning av typ utländsk filial, på vars verksamhet lagens första paragraf är tillämplig. Även för ett framtida samarbete i ett fritt Norden skulle den helt visst i våra grannländer uppfattas som en klagörande och efterlängtd lystringssignal.

Kring den nya försvarsordningen. Det nyligen framlagda försvarsbetänkandet, som omfattar 733 sidor förutom bilagor, berör otvivelaktigt landets viktigaste fråga. Den nya försvarsordningen kommer att bli ett kriterium dels på vår nationella livskraft, dels på vår förmåga att skapa effektiva anstalter. Som arbetsprestation representerar den Wärnska utredningen en unik företeelse i det svenska utredningsväsendets historia. På den korta tiden av ungefär ett halvt år har den slutfört en undersökning, som av många skäl måste ha varit av mycket krävande art. Dess huvudsyfte, att tillförsäkra det svenska försvaret moderna stridsmedel, ökad rörlighet och ändamålsenlig avvägning av försvarskraften, täcker det väsentliga i problemställningen, de viktigaste och mest avgörande punkterna i det moderna krigets struktur. Det förefaller också, som om betänkandet i betydelsefulla avsnitt presterat en sund och rationell lösning, även om man kanske önskat, att motiveringarna i vissa avseenden varit något fylligare och mer vägledande.

Om alltså huvudintrycket är ägnat att skapa respekt och saklig tilltro till många av förslaget kärnpunkter, finnes givetvis enstaka frågor, där meningarna kunna gå isär. Självfallet bör denna utredning liksom andra utredningar underkastas kritikens skärselför att utröna vad som är hållbart och icke hållbart. En objektiv diskussion bör alltså vara ägnad att berika synpunkterna och stimulera det allmänna intresset för försvaret.

Vad först beträffar den föreslagna organisationen av den högsta ledningen, kan det diskuteras, om denna fått en klar och logisk utformning. Särskilt förhållandet mellan försvarsledningen och arméledningen kan ge anledning till kompetens tvister och dubbelarbete. I realiteten kommer armén att utrustas med tre arméchefer och detta torde vara väl mycket av det goda. Beträffande den för armén föreslagna inspektörsorganisationen får man utgå ifrån, att den inspekterande verksamheten regleras genom klara och rationella bestämmelser, så att icke truppförbanden inspekteras till överdrift. I fråga om hemortsförsvaret torde icke sista ordet vara sagt, utan torde en överarbetning härvidlag komma till stånd, när hemortsförsvarskommitténs betänkande framlägges.

I fråga om personalstaterna synes det vara tveksamt, om den nya generalsgraden — generalmajor av 2:a graden — bör ifrågakomma i alla de fall, som i förslaget upptagas. I alla händelser skulle man önska, att vissa av dessa befattningshavare åsattes en annan benämning, ty eljest kan den gamla förnämliga generalstiteln utsättas för inflationsfara. Den viktiga frågan om en föryngring av den högre befälskåren har tyvärr av försvarsutredningen ej upptagits till behandling. Chefens för flygvapnet mycket beaktansvärda framstötter ha blott i en enda punkt lett till resultat men för övrigt förbigrar utredningen detta brännande problem. Det är emellertid knappast görligt att genomföra en ny försvarsordning utan att reformera även det nu tillämpade beföringssystemet. Då nu en genomgripande omorganisation skall ske och ytterst krävande nydaningsuppgifter förestå, så gäller mer än någonsin: rätt man på rätt plats. Nygestalt-

ningen av det svenska försvaret kommer att få sin prägel av de män, som leda verket.

Broschylitteraturrens renässans. Det är ett gammalt klagomål här i landet, att allmänheten inte prenumererar på tidskrifter. Ur många synpunkter har detta beklagats. Dagspressen kan trots alla lovvärda försök inte ge utrymme åt längre artiklar, som å andra sidan i en tidskrift skulle kunna införas utan att verka alltför tunga. Å andra sidan kan bokmarknaden lika litet motsvara alla anspråk på aktualitet och prisbillighet — allra minst i ett land, där läsekretsen måste förbli så pass begränsad som i Sverige.

Kanske är det av detta skäl som broschylitteraturen florerar, när nu på grund av särskilda omständigheter läslusten ökats, särskilt i fråga om aktuella spörsmål. En början gjordes av *Utrikespolitiska institutet* redan med de småskrifter, av vilka ett par redan tidigare i annat sammanhang omnämnts (Svensk Tidskrift, 1939, sid. 268). Hösten 1940 började institutet därjämte ge ut en serie femtio-öres-broschyrer, »Världspolitikens dagsfrågor», av vilka hittills sexton nummer utkommit. Det började med en skrift av professor Tingsten om För-enta Staternas president och en av docent Gunnar Jarring om Östra Medelhavet. Bland senare författare må nämnas professor Gunnar Westin Silverstolpe, fil. d:r Yngve Lorents, redaktör Victor Vinde, kommandör Erik Öberg och fil. d:r Arne Björnberg. Ämnesvalet har gjorts med hänsyn till vilka problem som i ett visst läge varit aktuella, och seriens motto är: »Utrikespolitiska institutets broschyrserie ger objektiv upplysning.» I stort sett kan man också säga att detta omdöme är riktigt; den ensidighet som möjligen kunnat iakttagas har i varje fall gällt ämnesvalet, icke broschyrernas innehåll, och den har på intet sätt varit oroande — ämnesvalet har väl mest berott på att sekretessen drivits längre i vissa stater än i andra. Det billiga priset har gjort det möjligt att sälja dessa broschyrer i de vanliga tidningskioskerna, och de torde ha rönt en stor åtgång.

En serie av något annan art är den som av *Riksförbundet för Sveriges Försvär* (icke att förväxla med »Försvarsfrämjandet»!) startats med titeln »Medborgarkunskap om riksförsvaret». Dessa broschyrer började utkomma på hösten 1941; redan äro fem utgivna, och den sjätte publiceras i dagarna. Priset är detsamma som på »Världspolitikens dagsfrågor», 50 öre per styck, men omfånget är dubbelt så stort och illustrationsmaterialet är mera rikhaltigt. Avsikten har varit att tillgodose det behov av kunskaper i militära ämnen, som vår långvariga beredskap aktualiserat även hos folkets breda lager, och ur denna synpunkt utgöra de hittills utgivna skrifterna en välbehörlig komplettering av vår populärvetenskapliga litteratur. Även här har aktualitetskravet tillgodosetts: bland ämnena märkas »Flygvapnets uppgifter», »Det moderna pansarvapnet» och »Det nutida sjökrigets karaktär». Dessutom behandlas andra lika viktiga ämnen, såsom infanteriets beväpning och underhållstjänster. Den upplysning, som här lämnas av fackmän på varje särskilt område, är utomordentligt värdefull; man känner sig faktiskt förvånad över hur

mycket författarna lyckats få med på det begränsade utrymmet utan att avstå från kravet på en lättläst framställning.

I sammanhang med denna upplysning om vårt försvar må nämnas en fristående broschyr av chefen för arbetarrörelsens arkiv, fil. d:r Tage Lindbom med titeln *En beredskapsman ser på försvaret*. Författaren, som ursprungligen gjorde sin värnplikt i slutet av 1920-talet, har under den förstärkta försvarsberedskapen tjänstgjort sexton månader vid ett Norrlandsregemente, dels som gruppechef, dels under mer än ett år som regementsombud. Man vill önska, att hans intryck verkligen äro representativa. En mera positiv inställning till försvaret, de militära uppgifterna och även det militära befälet låter nämligen knappast tänka sig. Kunde denna uppfattning slå rot inom arbetarrörelsen, skulle man på allvar våga hoppas, att industriarbetarnas försvarsvilja bleve bestående och ej blott en tidsbestämd opportunitetssak. På en och annan punkt undrar även en ivrig försvarsvän, om icke d:r Lindbom målar i nästan alltför ljusa färger; så t. ex. vid det kategoriska påståendet att »Himmelstoss existerar icke inom det svenska försvaret». Nog har typen en och annan representant kvar, liksom det inom alla yrkesgrenar finns folk som inte är i stånd att motsvara tidens krav. Likaså förekommer det nog på sina håll, att den formella disciplinens krav särskilt av ovana truppförare accentueras något mer än nöden kräver — ehuru motsatsen torde vara än vanligare, vilket författaren även underlåter att konstatera. Eljest instämmer man i det väsentliga av vad som säges: att beredskapsmannen i grunden trivs mycket bättre med disciplin än utan, att hans prattande är en jargong, som ofta ej grundar sig på något verkligt missnöje, att han vanligen mycket gärna möter förtroende med förtroende men reagerar träffsäkert mot floskler och undanflykter o. s. v. Även officerskårens problem behandlas måttfullt och med djup förståelse. Särskilt tacksam är man för att författaren öppet diskuterar frågan om befälskårens »pålitlighet», och på ett sådant sätt, att även den mest klenrogne bör bli övertygad om att den absoluta lojaliteten mot Sveriges rike och dess ledning för alla grupper av svenska krigsmän ter sig som ett självklart krav. Slutligen må även framhållas en sak som lyckligtvis *icke* finnes i Lindboms broschyr: man konstaterar med tillfredsställelse, att författarens konkreta erfarenheter räddat honom från den eljest bland hans partivänner vanliga tendensen att betrakta de breda lagrens försvarsvilja såsom något som det svenska samhället lyckats köpa med dyrortsgrupperade folkpensioner. Alldeles oavsett de sociala reformernas värde i och för sig måste det understrykas, att det icke är dessa, utan en av det yttre trycket skapad insikt om de nationella värdenas omistlighet, som bildar grundvalen för beredskapsmannens pliktmedvetande. Lyckligtvis; annars skulle vi verkligen göra skäl för benämningen »Volk in Pension».

Broschylitteraturens renässans är i många avseenden ett glädjande fenomen. Allmänbildningen i samhällliga frågor håller tydligen på att stiga, och därmed skapas förutsättningarna för en mera givande politisk diskussion än den som endast anknyter till de i varje valrörelse aktuella riksdagsfrågorna. I tider som dessa måste även

svenska folket bereda sig på stora omvälvningar. Konstruktiva politiska program måste utformas; för att detta skall kunna ske i demokratiens former måste svenska folket vänja sig vid att tänka på något längre sikt än hittills. Kanske är detta icke alldeles så hoppöst som man varit böjd att tro.

Läroverkslära- Hur många dagar om året undervisar egentligen en **rens arbete.** läroverkslärare? Han har ju så långa ferier, att de egentliga terminerna bestå blott av 38 veckor. Under dessa finns det dessutom massor av lov: lov vid terminernas början och slut, av rektor beviljade lov, friluftslöv, påsk- och pingstlov och så dessutom söndagarna. Och när en lärare undervisar, arbetar han inte som andra människor i timmar utan på sin höjd i 45 minuter — och så tar han sig en vilopaus, som kallas rast.

Jå, man kan verkligen börja tvivla på arbetsförmågan hos den bildade ungdomens fostrare, när man läser om dessa förhållanden i det P. M. från besparingsberedningen, som under hösten sänts ut till läroverkskollegjerna och där givit upphov till många förgrymmade ord. Det kan inte ifrånkommast. Stämningen har varit bitter vid många läroverk. I våras blevo provårslärarnas arvoden sänkta trots dyrtiden och trots det samtidigt ökade arbetet, medan andra arvodes-tagare fingo behålla sina. Och nu kom en i mångas tycke osaklig värdering, som många lärare funno upprörande.

Besparingsberedningens P. M. syftar självfallet till besparingar för staten genom viss höjning av lärarnas tjänstgöring. Lärarna ha inte opponerat sig mot höjningen i och för sig. Från många kollegier har man tvärtom med styrka framhållit, att största sparsamhet måste iakttagas med statens medel i nuvarande tidsläge och att staten därför måste kräva mer arbete av sina lärare än under fredliga förhållanden. Men lärarna ha — kanske med orätt — fått för sig, att deras arbete blivit undervärderat i förhållande till andra tjänstemäns.

Lärarnas tjänstgöring har som naturligt är i tidigare diskussioner ställts i relation till deras avlöning. Särskilt ingående undersökningar härav gjordes i samband med deras inlemmande i det civila avlöningsreglementet. Vid detta tillfälle blev tjänsteplikten avsevärt höjd, och lärarna uppfattade självfallet den då beslutade relationen mellan lön och tjänstgöring som godkänd och gillad av regering och riksdag. De förstå mycket väl, att staten under nu rådande svårigheter kan tvingas taga ut mer arbete och således störa relationen, men vilja inte komma i särställning. Ett påbud om en allmän höjning av statstjänarnas arbetstid skulle de säkerligen lojalt finna sig i.

Det är en gammal erfarenhet, att det är både svårt och känsligt att jämföra lärarnas arbete med det, som utföres av tjänstemännen i ämbetsverken. De senare ha en bestämd tjänstetid, men man kan inte exakt beräkna det arbete, som skall utföras under denna. Lärarna däremot måste utföra ett visst arbete, men det är svårt att ange den tid, som åtgår härför.

Staten håller ämbetsmannen med tjänsterum. Läraren får hålla sig själv med såväl arbetsrum som lyse och bränsle och måste ta

hänsyn härtill, när han hyr våning. Han kan inte åläggas att sitta vid sitt arbete under en viss bestämd tid utan får uträtta sitt arbete på tider, som han själv bestämmer. Är han morgontidig, förlägger han det till dagens tidigaste timmar. Är han en nattuggla, bli dygnets mörkaste tider utnyttjade. Eftersom han själv avgör arbetstidens inte längd men fördelning, utträttar han i regel sitt arbete då han känner sig mest arbetsför.

Läraren har nog många gånger svårt att förstå hur det känns för ämbetsmannen att arbeta den ena dagen efter den andra på ett tjänsterum de bestämda timmarna. Skrivbordsarbetet blir enformigt och tröttande och saknar den stimulans, som det till tiden oregelbundet sönderklippta skolarbetet skänker. Tjänstemannen å sin sida tänker med en viss avund på lärarens då och då, i regel sex gånger om året, återkommande lovdagar, hans ferier och hans till Guds fria natur någon gång förlagda friluftsversksamhet. Men han tänker inte, åtminstone inte så mycket, ty sådana äro vi människor, på vad dessa fördelar föra med sig av splittrad arbetstid, förstörda kvällar och nätter.

En passus i besparingsberedningens P. M., som retat många lärare, är där utredningsmannen nästan på minuten försöker räkna ut hur lång tid på året en lärare undervisar. Han ådagalägger där stor påpasslighet, när det gäller att draga från de minuter, som ej böra räknas med, och glömmar varken 10-minutersraster eller söndagar. Många förgrymmade lärare ha framhållit, att rasterna motsvara vad uppehållen på stationerna äro för lokomotivföraren och att de ingalunda äro några vilopausar. Fyllda som de äro av vakttjänstgöring, materiellvård och rådfrågning utgöra de blott en omväxling i arbetet.

Lärarna ha härvid säkerligen missförstått utredningsmannen. Denne framhåller nämligen mycket kraftigt, att han anser själva undervisningstiden vara av en alldeles särskild beskaffenhet, ojämförligt mer ansträngande än varje annat slag av tjänstetid. Han har därför från denna rensat bort varje sysselsättning av annat slag men icke gjort gällande att vakter, raster m. m. skulle vara vilotid. Hade han vågat sig på att med en siffra ange sin höga uppskattning av själva undervisningstiden, hade han kanske kunnat undanröja anledningen till missnöjet med kalkylerna.

De flesta människor, som gått i en högre skola, inse nog, att undervisningen, särskilt i nutidens stora klassavdelningar, är av mycket krävande natur. Vad de däremot inte kunna förstå, emedan de inte känna till det, är hur mycket arbete en lärare har utanför undervisningen. På grund av hemarbetets natur är det också mycket svårt att beräkna tiden därför och ännu svårare att värdera det i förhållande till arbetet på ett tjänsterum. I egenskap av rektor måste jag varje vår göra en värdering av de olika lärarnas extraarbete och har under 23 år fått en viss erfarenhet. Eftersom jag inte själv har något personligt intresse av om värderingen blir för låg eller för hög, kan det tillåtas mig att framlägga några synpunkter.

Skrivningarna utgöra ett onus, som lärarna ofta tala om. Meningarna äro dock delade om hur mycket arbete de olika skrivlagen föra

med sig. De flesta äro överens om att de svenska uppsatserna äro drygast att rätta. Matematik- och fysiklärarna hålla emellertid före, att deras skrivningar ofta inte komma långt efter. Visserligen taga rättningarna genomsnittligt ej fullt så lång tid, ehuru en enda elevs onödiga irrfärder med oändliga logaritmuträkningar kan vålla läraren ett drygt arbete, men iordningställandet av uppgifterna är så mycket besvärligare.

Genom diskussioner vid olika tillfällen och med olika lärare har jag fått den uppfattningen, att en matematikskrivning på gymnasiet i medeltal kräver en tid av 12,5—15 timmar. En sådan beräkning är tillräcklig för mitt behov såsom rektor, emedan det för mig blott gäller en bedömning av de olika extraarbetenas relativa storleksgrad. Den är däremot ej tillfyllest för en jämförelse med tidsarbetet på ett tjänsterum. Den har kommit till genom en summering av tiden för utarbetandet av skrivningsuppgifterna och medeltiden för rättandet av en skrivbok, multiplicerad med antalet böcker. En enkel division säger oss, att tjänstemannen skulle ha utfört detta arbete på två dagar. Den som har erfarenhet från båda dessa typer av arbete förstår dock, att detta intet är möjligt — annat än vid något enstaka tillfälle. Man kan inte sitta och rätta 30 skrivböcker utan att taga vilopausar, och dessa måste räknas med i tjänstemannens arbetstid men falla bort vid styckeberäkningen.

Motsvarande gäller nästan allt arbete. En tjänsteman kan inte producera utlåtanden och avgöranden på löpande band. Han kan inte utan vidare författa en inlaga utan måste först göra vissa undersökningar. Han måste rådföra sig med över- och underordnade och i sin ensamhet tänka över problemen. Han avfattar kanske först sitt utlåtande på ett sätt, som vid närmare eftertanke visar sig mindre välbetäckt, och måste därför skriva om det, ibland flera gånger. Och allt detta sker på tjänstetid, även om problemet kräver särskilt långa överläggningar. Detta innebär för honom och verket, att andra arbeten tillsvidare få läggas åt sidan, varför också på sina håll en ständigt rest av oavverkade arbeten finnes.

Alla ha hört talas om hur man i högsta domstolen ibland fått vänta i årtal på utslag i viktiga och angelägna ärenden. De arbetande justitierådens antal har därför måst ökas. Man har haft klart för sig, att det ej dugt att allt för mycket forcera avgörandena. Ett viktigt prejudicerande utslag kräver med nödvändighet sina undersökningar och ingående överväganden. Den höga domstolen kan inte beskyllas för lättja, när dess medlemmar använda tiden till att studera förevarande och tidigare fall och till att rådgöra med varandra om det kommande utslaget.

För läraren kan emellertid något sådant inte tillåtas. Deras arbete måste slutföras inte *på* men *inom* viss tid. I deras uppgifter ingå en mängd överväganden, som visserligen inte äro av domstolsutslags betydelse men dock inom familjernas värld ha sådana konsekvenser, att de kräva stor omsorg. Läraren skall bedöma lärljungarnas kunskaper, ordning och uppförande, vilket sker vid konferenser

och kollegier och efter samtal med lärare, lärjungar och föräldrar inte bara vid terminernas slut utan under praktisk taget hela läsåret. Ofta blir det nödvändigt att avlägga besök i hemmen, och de konferenser, som hållas med rektor, i olika uppfostringsfrågor, taga lång tid och nödvändiggöra gärna besvärliga förhör och undersökningar. Läraren vet ofta av bitter erfarenhet, att skulle han göra sig skyldig till felbedömning av en lärjunge, kan detta numera föra med sig långa och ytterst obehagliga diskussioner med de uppbragta föräldrarna — och med rektor.

Allt detta är arbete, som man knappast räknar med, åtminstone ej i tillräcklig utsträckning, när man bedömer lärarnas arbetstid, men som däremot i motsvarande fall ingår i ämbetsmannens tjänstetid — tillika med mycket annat. Det kan lätt inträffa, att den senare på sitt tjänsterum får taga emot telefon av mer personlig art — han kanske till och med ringer själv någon gång. Han måste då och då för konferenser besöka sina kolleger, som sitta på andra rum, och självfallet kan det då inträffa, att samtalet några minuter då och då kommer att röra sig om något, som ej hör direkt till tjänsten. Den dagliga arbetstiden avbrytes av en lunchrast, som kanske officiellt beräknas till en halvtimme men som gärna, om man räknar tiden från slutet av arbetet före till dess början efter lunchen, blir litet längre. Om vi skulle beräkna den genomsnittliga förlängningen till 15 minuter, så blir detta i alla fall på 6 dagar $1\frac{1}{2}$ timme och på 45 veckor i det närmaste 67 timmar, d. v. s. en förlorad arbetstid av en och en halv vecka — om jag nu skall använda samma metod som i besparingsberedningens P. M. Man skulle, förmodar jag, nog kunna hitta på fler anledningar till små pauser, som sammanlagt, uträknade för dagar, veckor och år, skulle i en utredning ge förvånande siffror.

Det ligger dock intet felaktigt i dessa små avbrott, som tvärtom måste betraktas som nödvändiga för tjänstemannens såväl fysiska som psykiska hälsa och för hans arbetes effektivitet. Jag vill dock påpeka, att skall man godtaga dem såsom naturliga ingredienser i arbetstiden för tjänstemannen, måste man också, om rättvisa skall skipas, räkna med dem för lärarens hemarbete.

För läraren uppstår däremot ideliga tidsförluster i motsatt riktning, d. v. s. till hans nackdel. Det sammanhänger med den splitt-ring, som karakteriserar hans skolarbetsdag. På ett schema kan till följd av ämneslärarsystemet i regel ej s. k. springtimmar undvikas. Ligger läroverket i en större stad, betyder detta, att han för en timme — eller efter P. M:ets beräkningar 45 minuters — undervisning måste räkna med en timmes gångtid. Vore han hantverkare, toge han upp det på räkningen. Såsom lärare får han inte alls räkna det som något arbete, fastän han ju kunde jämställa det med tjänstemannens vandringar i ämbetsverkens långa korridorer till kolleger och överordnade. Dessa promenader måste självfallet räknas in i tjänstetiden.

Ibland, jag hoppas inte så ofta, har läraren fått en håltimme. Den är i regel av noll och intet värde och utgör en ren tidsförlust. Lä-

raren hinner inte besöka sitt hem för att där uträtta något arbete, och i skolan har han ej något arbetsrum. Och hur skall håltimmen räknas? Är den tjänstetid eller inte? Detta är faktiskt ett problem, om man vill rättvist jämföra de olika statstjänarnas arbetstid. Spring- och håltimmarnas antal visa nämligen tendens att öka. Det sammanhänger med det differentierade gymnasiet och den frivilliga franskan i realskolans båda högsta klasser, där timmarna måste läggas så, att inte några hål uppstå för lärjungarna. Ty lärjungens bästa går alltid före lärarens både i teori och praktik.

Det är givetvis ytterst svårt att bedöma ett arbete och ett yrke, som man inte själv arbetat i. Man må ha hur redlig vilja som helst, misstag kan man inte undvika. I alldeles särskild grad gäller detta om lärarens arbete, som är så mångskiftande och växlar från skola till skola, från lärare till lärare. Man tror exempelvis gärna, att lärarnas tjänstgöringstid i skolan minskas genom skrivningar. Deras undervisningstid blir självfallet mindre men inte därför deras arbetstid. Det beror bl. a. på hur stor skrivsal läroverket har. Vid det läroverk, som jag förestår, har det långa tider varit tvärtom.

Friluftsdagarna inskränka också på undervisningen. Om de olika avdelningarna ha friluftsovningar på olika dagar, få vissa lärare håltimmar. Blir det övningar för hela skolan, få somliga lärare minskad men andra ökad tjänstgöring. I stället för t. ex. två undervisningstimmar kan läraren få 4—5 timmars utekontroll. Han blir således upptagen under tid, som han eljest kunnat använda till det oförminskade hemarbetet.

Utredningsmannen har gjort en mycket ingående och, förmodar jag, mycket vederhäftig analys av olika lärares timtal. Den är så författningenslignat uppställd, att jag för min del haft svårt att förstå den. När jag som rektor arbetar med lärarnas timfördelning, tänker jag nämligen inte efter dessa linjer, som förmodligen äro naturliga för en tjänsteman. Å andra sidan uttalar han sin förvåning över vissa företeelser, som jag finner självklara. Han påvisar bl. a. hur sällsynt det är, att lärare åläggas maximitjänstgöring och att inte heller minimitjänstgöring är så vanlig. I själva verket är detta ganska naturligt. En rektor strävar nämligen efter att så jämnt som möjligt fördela de extra bördorna bland lärarna. Det kan inte vara nyttigt, att somliga ha många skrivlag men blott få timmar under det att andra få maximitjänstgöring — annat än när särskilda omständigheter föreligga.

Det är alltid hälsosamt för en lärare att få följa sin klass i flera år — om möjligt till den slutexamen, som visar honom resultatet av hans arbete. I ett högre läroverk är den censurerade studentexamen en probersten på den examensinriktade undervisningens effektivitet. Där finnas också i regel en rad adjunkter, som ha sin huvudsakliga tjänstgöring på realskolan men även ha åtskilliga timmar på gymnasiet. Redan av denna anledning böra de inte komma upp till maximitjänstgöring, även om de äro skrivlagslösa.

För övrigt, vilka lärare äro utan extraarbete? Det skulle i så fall vara lärarna i kristendom, historia och geografi. Men kristendoms-

läraren har sina morgonböner. Man kan ju fråga en kyrkoherde vad han anser om sina predikningar en gång i veckan. Han kan nog upplysa om att de taga åtskilligt längre tid att utarbeta än att hålla. Och morgonbönerns auditorium är många gånger svårare att tillfredsställa än församlingen i en kyrka. Aldern och framför allt mögnaden är skiftande, och det är inte längtan efter uppbyggelse, som drivit dem alla till den tidiga andaktstunden. Historieläraren har även något annat ämne, t. ex. modersmålet, som kräver sitt. Skulle detta andra ämne vara geografi, anser många, att han fått skolans lättaste kombination. Har han inte i så fall maximitjänstgöring, kan det bero på att han är institutionsföreståndare eller har udda antal gymnasietimmar.

För lärarkårens arbetsbörda betyder inte maximi- eller minimi-tjänstgöringen så mycket. Det är numera den av myndigheterna bestämda medeltidstjänstgöringen, som är avgörande, och den har ökat i ett ständigt crescendo. Det är rent förvånande vad läroverkslära-
rnas timental stigit från tiden före 1918. Denna utveckling äro dock inte lärarna ensamma om bland statstjänarna. Även tjänstemännen ha fått sin arbetstid avsevärt utökad. Det bör också i detta sammanhang påpekas, att många tjänstemän få arbeta på övertid under bråda tider utan någon särskild ersättning. En lärare påpekar dock gärna, att den duglige tjänstemannen tack vare detta nit ofta blir befördrad. Han får då i sin nya befattning indirekt betalt för sitt övertidsarbete i form av högre lön och större inflytande.

Lärarnas arbete utanför veckotimmarna har emellertid ökat i ännu högre grad än själva undervisningen. Jag skall nöja mig med att blott anföra ett par exempel, båda resultat av 1927 års skolreform.

Genom omläggningen av anknytningen mellan å ena sidan folkskola och realskola, å andra realskola och gymnasium tillfördes läroverken ett utökat och delvis nytt klientel. Antalet lärjungar i de olika klasserna blev avsevärt större och när eller överskrider maximum i ett flertal avdelningar. Bortsett från att arbetet under själva timmarna blivit mer ansträngande, måste härigenom skrivlagen taga längre tid, vakttjänstgöringen ökar och framför allt har klassföreståndarskapet, som i regel ingen lärare utom institutionsföreståndare och övningslärare undgår, blivit oerhört mycket mer krävande. Klassföreståndarskapet kan ej längre skötas på samma sätt som tidigare. Då kunde man i regel göra sig av med besvärliga lärjungar på ett smärtfritt sätt. Numera kräves av klassföreståndaren, att han skall känna till sina elevs privata förhållanden. Han måste hålla sig i kontakt med hemmen och, om några disciplinära besvärligheter göra sig gällande, göra ingående undersökningar av de olika förhållanden, som kunna spela in. I svårare fall måste han träda i förbindelse med vederbörande barnavårdsnämnd och infinna sig vid domstolsförhandlingar. Detta senare inträffar ej så ofta, men vill det sig illa, kan det taga lång tid i anspråk. För min del har jag nog det intrycket, att mål, i vilka skolungdom är inblandad, under senare år ökat i antal.

Genom 1928 års stadga infördes enskilt arbete på det differentie-

rade gymnasiet och ökade i hög grad arbetet för de lärare, som undervisa där. På ett realgymnasium märks det bäst för lärarna i de naturvetenskapliga ämnena. De enskilda arbetena i fysik, biologi och kemi måste i regel utföras på läroverkens lokaler och med dess materiel. Man kan därför inte låta lärjungarna arbeta helt på egen hand. Läraren måste vara närvarande, gå lärjungarna till handa, övervaka och hjälpa dem. Vid det läroverk, där jag är anställd, måste ifrågavarande lärare leda det enskilda arbetet under 3—4 timmar i veckan under större delen av läsåret. Dessutom måste uppgifterna väljas, materiel anskaffas och trimmas och slutligen redogörelserna granskas.

Det skulle inte förvåna mig, om man av vad jag nu skrivit skulle tro mig vara motståndare till en ökning av tjänstgöringen. Det är jag emellertid inte. Jag är tvärtom övertygad om att de flesta människor skulle kunna arbeta mer än vad de nu göra. Det ser man ju i de länder, som råkat in i krigets olycka. I krigstider kan man väl knappast räkna med att vi, även om vi förskonas från krigföringens fador, skola kunna reda oss med fredstidens korta arbetsperioder. Detta bör gälla alla medborgare. Bönderna, förmodar jag, ha nu, när de inte kunna lita till motorerna, ett betydligt drygare arbete. Varför skulle inte motsvarande gälla andra samhällsgrupper, särskilt om de liksom bönderna kunde få belöning genom stegrade priser på sina arbetsprodukter.

Vad jag velat få fram med dessa rader är, att det alltid måste bli svårt att öka arbetet blott för en tjänstemannagrupp. Försöker man motivera ökningen med att just den gruppen har det så mycket lindrigare än övriga, måste detta lätt framkalla bitterhet — särskilt om en avvägning av relationen lön : arbetsbörda gjorts blott några få år tidigare. Då förefaller det lättare att gå fram på bred front och kräva en allmän höjning av tjänstgöringstiden. En sådan kan ju lätt motiveras med det svåra tidsläget, utan att någon behöver känna sig förolämpad.

Vid en utökning av tjänstgöringstiden måste man likväl noga ge akt på de konsekvenser en sådan kan föra med sig i form av bl. a. arbetslöshet och härvid observera dess verkningar inte blott för dem, som redan äro i statstjänst utan även för dem, som utbilda sig för olika befattningar. Den långa och dyrbara utbildning, som kräves för t. ex. läraryrket, gör nämligen, att många av aspiranterna ej kunna utan stora förluster av tid och pengar föras över till andra yrken. Vid en minskning av antalet anställningar bli dessa arbetslösa, ehuru de ännu ej inträtt i det allmännas tjänst. I denna uppsats skall jag emellertid ej ingå på dessa ömtåliga frågor. Jag vill dock påpeka, att en utvidgning av statstjänarnas tjänstgöring redan från krigets början inte hade behövt föra med sig någon arbetslöshet. De tjänstemän, som härigenom blivit lediga från sitt ordinarie arbete, liksom de aspiranter, som voro under utbildning, kunde ha fått anställning i de folkslukande krisorganisationerna. En sådan anordning kunde ha varit till viss fördel för såväl stat som tjänstemän. När kriget en gång slutar och kriscommissionernas verksamhet

skall avvecklas, skulle detta ha i hög grad underlättats, om de där anställda då kunnat övergå till statens ordinarie förvaltningsområden.

Ivar Sefve.

Riom- Man har sagt, att den tredje franska republiken av år **processen.** 1875 avsmnade den 12 juli 1940, då den 84-åriga marskalk Pétain, vars namn lyser i den franska krigshistorien vid sidan av Vaubans, Turennes, Bonapartes, Hoches, Neys och Fochs, proklamerade en ny regim, den s. k. nationella revolutionen. Men denna nya regim är diffus och har inte utgått från folket, liksom 1789 års revolution. Man efterlyser i dagens Frankrike den revolutionära hänförelse, som brusar genom Marseljäsen. Fransmännen ha ännu inte hunnit hämta sig efter nederlaget, och den stimulans, som mat och dryck kunna ge, är så sparsamt tillmätt, att man utan överdrift kan tala om misär, åtminstone bland arbetarna och »la petite bourgeoisie». Men när de någon gång »leva upp» och få lite tid att tänka över, vad Pétain och hans män ha för sig i Vichy, hör man här och var en stilla undran, en orolig fråga, ibland några revolverskott. »Pétain est un grand soldat, le héros de Verdun», säger man. »Men vad menar han? Varthän vill han föra oss? Vill han etablera en regim, som fick sin dom 1789? ... en regim, som är främmande för det franska folkets väsen, dess individualism, dess krav på frihet och självstyrelse, dess glödande hat till varje form av korpralism och diktatur. Vill Pétain ge oss en uniform, som inte passar oss? Eh bien! Då behålla vi den inte länge.» — Är det så säkert, att republikens *idé*, den trots sina fel och brister så populära Marianne, är död? Den var dock ett uttryck för det franska folkets psyke. Är det inte med Marianne som med Jairi dotter: hon är inte död, hon sover?

Kanske vi kunna utläsa svaret på denna fråga i det sätt, varpå det franska folket kommer att reagera inför den stora politiska processen i Riom, som börjar den 19 februari. Statsåklagarens dossier omfattar inte mindre än 100,000 sidor, och cirka 600 vittnen äro inkallade. Huvudfigurerna i denna process bli general Gamelin samt f. konseljpresidenterna Daladier, Reynaud och Blum.

Det är absolut uteslutet, att någon enda fransman skulle våga påstå, att de anklagade icke äro goda patrioter. Vad Gamelin, Daladier och Reynaud beträffar, ha de älskat sitt fosterland ej blott med ordens bekännelse, utan även i handling. Daladier och Reynaud äro båda »des anciens combattants», veteraner från världskriget 1914—18, då de kämpade med dödsförakt och bravur. De ha upplevat »helvetet Verdun» 1916, dekorerades och avancerade från simpel soldat till kaptensgrad. Många av deras politiska antagonister sutto då hemma och skrevo tal till fosterlandet. Vad är väl skrivbordspatrioten mot den kämpande soldaten? Högt över orden lysa gärningarna.

Edouard Daladier är utgången från ett fattigt småborgarhem i en stad i södra Frankrike, där hans far hade ett litet bageri, som sonen Edouard hjälpte honom att sköta, tills pilten tack vare på fristunder bedrivna studier kom in i ett gymnasium. Med ett vackert

studentbetyg på fickan började han sina universitetsstudier, som trots svåra umbäranden avslutades med en briljant doktorsdisputation i det ämne, han alltifrån barndomen älskat, Frankrikes historia. Han blev skolman, avancerade till gymnasialprofessor i historia, invaldes i deputeradekammaren och gjorde sin politiska karriär i det radikal-socialistiska partiet. Daladier är en folkets man, en representant för den franska provinsbefolkningens seghet och energi, för dess offervilliga fosterlandskärlek. När man placerat Daladier på de anklagades bänk, har man — tycka många fransmän — också där placerat det folk, vars barn han är.

Paul Reynaud är un parisien de Paris, född i Seinemetropolens andra arrondissement, affärs- och finanskvarteret de préférence med börsern i centrum. Reynaud blev jurist och började sin karriär vid Palais de Justice som sekreterare hos den celebre Parisadvokaten Henri-Robert, som för sin eleganta retorik och sina glänsande artiklar i Parispressen invaldes i Franska akademien. Då Henri-Robert drog sig tillbaka till privatlivet, övertog Reynaud hans klientel och blev en av de mest ansedda advokaterna vid le barreau de Paris. Han var liksom Henri-Robert en ordets och pennans mästare och gjorde sin entré i deputeradekammaren som representant för Paris' 2:a arrondissement. Den personlighetsklyvning, som ett inträde i ett politiskt parti medför, var honom motbjudande. Tack vare sin begåvning gjorde han sig gällande utan partistöd. Han drev en politik, som satte sitt mål i det praktiska och i ett framsynt gagnande av fosterlandets intressen. Reynaud liksom Daladier respekterade Frankrikes motståndare på andra sidan Rhen, han beundrade tysk teknik och organisation, men han var alltför mycket fransman och kände sina landsmän alltför väl för att inte inse, att den psykologiska avgrunden mellan franskt och tyskt hindrade en entente cordiale; det kunde endast bli tal om en entente commerciale, när omständigheterna för en sådan voro gynnsamma.

Är Daladier de franska småborgarnas, arbetarnas och böndernas representant, så företräder Reynaud Paris' finans- och kulturaristokrati. Om också förståndet skulle fördöma deras politik 1939—40, så skall dock hjärtat frikänna dem för minnet av Verdun och av *la grande armée de 1918*.

Vad blir det centrala i Riomprocessen? Enligt informationer blir processens huvudmoment duellen mellan Daladier och Gamelin. Daladier var som bekant konseljpresident och försvarsminister vid krigsutbrottet, Gamelin generalstabschef. Krigsförklaringen mot Tyskland söndagen den 3 september 1939 kl. 17 bar Daladiers namn. Daladier torde komma att göra gällande, att general Gamelin fört regeringen bakom ljustet beträffande arméns utrustning och flygets kapacitet. Om general Gamelin i augusti 1939 sagt regeringen de obehagliga sanningar om det franska försvarets krigspotential, som han ej förrän i maj 1940, då tyskarna stodo vid Sedan, fann för gott att framlägga, skulle Daladier, säger man, ej ha tillstyrkt krigsförklaringen. I maj 1940 förklarade Gamelin, att arméns defensivkraft var för svag; att en offensiv var otänkbar; att Frankrike endast hade

100 divisioner mot tyskarnas 240; att flyget var så dåligt, att en fransk maskin måste kämpa mot sex tyska; att artilleriet behövde förstärkas; att pansarvagnsdivisionerna voro både kvantitativt och kvalitativt de tyska stridsvagnsförbanden vida underlägsna. Kan Daladier styrka, att han i augusti 1939 blivit förd bakom ljuset av Gamelin, torde han bli fritagen från allt militärt ansvar för det franska nederlaget. Generalstabschefen Gamelin har däremot svårt att plaidera för »icke skyldig». Han borde redan på sommaren 1939 ha vetat, vad han först i maj 1940 förklarade sig ha kännedom om. Men även för Daladier torde det bli svårt att fria sig, ty han var dock under åtskilliga år krigsminister och borde ha haft någon aning om tillståndet i sitt departement.

Och Blum och Reynaud? Blum anklagas för folkfrontens politik 1936—38. Kan han till sitt försvar anföra annat än att han hade franska folkets majoritet bakom sig enligt valresultatet i maj 1936? Reynaud blir en premiärfigur i Riom först när den franska utrikespolitikens evolution 1939—40 kommer att debatteras. Men hur många bära inte ansvaret för denna politik! Då räcker det inte med bara en bänk för de anklagade. En stor del av senaten och deputeradekammaren med expresidenten Lebrun i spetsen bör då kallas fram till skranket, för att inte nämna de politiska klubbarnas och salongernas konspiratörer och konspiratricer — och de voro legio i Paris före och efter krigsutbrottet.

Jean Cay.

»Karl XII På förekommen anledning vill jag såsom utgivare av **år 1940.**» Svensk Tidskrift härmed förklara, att professor Nils Ahnlund inte är författare till den av Akademicus signerade uppsatsen i decemberhäftet 1940 om »Karl XII år 1940» och att professor Ahnlund varken direkt eller indirekt haft något med denna uppsats eller dess tillkomst att göra.

Elis Håstad.